

Llengua, norma i literatura

Ja em disculparan si, per commemorar els tres quarts de segle de les *Normes* de Castelló, no parle directament de la seua transcendència inqüestionable, ni de les normes mateixes o del seu significat històric. Ni sobre la qüestió famosa que gràcies a les *Normes* mateixes hauria d'haver quedat tancada fa molts anys: la qüestió del problema etern, la disputa de l'ase i la mula sobre el nom de la cosa, sobre la cosa, sobre el català-valencià, valencià-català, i sobre els desficacis que deriven de tan gloriós debat. No és que no m'interesse: m'interessa moltíssim, però jo no hi podria afegir res de nou, a banda d'insultar els responsables de tot pèl i tota plo-ma que sistemàticament posen pals a les rodes d'aquest carro en què tots viatgem cap a un futur incert. Parlaré, per tant, sobre alguns perills que, al nostre país, ha d'afrontar aquesta llengua en forma escrita, normativa i fins on és possible també normal: sobre allò que pot passar, posem per cas, amb relativa independència dels polítics de torn, en el variable món de la lectura i dels llibres, que d'altra banda, en el nostre cas, és un món massa petit.

Pot passar, per exemple, que les pressions directes o indirectes del xantatge blaver —l'expressió és dura, i ho lamente, però es manifesta descarnadament així: com a xantatge i com a «blaver», és a dir irracionalment anticatalà— comencen a tindre, al País Valencià, més efectes que no sembla sobre l'ús i consum de la literatura. Especialment a partir de les pressions per reduir l'àmbit geogràfic o lingüístic de les lectures escolars. Cal recordar que el «nou nacionalisme» valencià dels anys seixanta i setanta va començar a funcionar amb llibres, llibreries, editorials i cursos de gramàtica: segurament no podia ser d'una altra manera. Ací, la poca o molta gent que s'ha (re)incorporat a la pròpia comunitat nacional, ho ha fet llegint: i assumint la consciència que allò que llegia era català i, si era literatu-

ra, era literatura catalana. Els valencians que han guanyat una «independència moral» respecte a la cultura (i per tant la identitat) nacional castellanoespanyola, ho han fet en bona mesura a través de la literatura catalana: substituint, en la consideració de «nostre» i «nacional», el Cid per Ramon Llull, el Quijote pel Tirant, el Burro Platero per la Vaca Cega, Delibes per Rodoreda i Ortega per Fuster.

I si hem assolit un mínim grau de normalitat —diguem-ne «normalitat» almenys per comparació a un segle o mig segle abans— és perquè els escriptors valencians hem assumit i aprofitat una tradició —i una llengua— literària que no era reductivament valenciana: elimineu, al País Valencià, tot allò que (com a literatura, o com a producció «cultura» equivalent) ha estat produït els darrers quaranta anys *dins* d'aquest espai globalment català i no quedarà estrictament res, o gairebé res, fora de la producció en llengua castellana, que per tant està *dins* d'un *altre* espai. Dit d'una altra manera: ningú no ha demostrat encara que pugua existir una literatura «valenciana no catalana»: valenciana en valencià, és clar. Deu ser que les restriccions, i les actituds, mentals que implica aquest concepte de literatura o llengua *valenciana no-catalana* són prou per impedir tota solvència literària. Són, com diria Sir Francis Bacon de Verulam, «a wonderful obstruction of the mind», i amb la ment obstruïda no és fàcil fer literatura.

El que sembla que sí que pot existir és una literatura pensada i feta sobretot per a un públic valencià, i amb la consciència que difícilment podrà ser consumida per un altre públic (ni ho pretén, fins i tot per raons de mercat escolar). Parle d'autors valencians. Però la mateixa cosa és aplicable a molts i molts autors del Principat de Catalunya, i a moltíssims llibres publicats a Barcelona: són perfectament localistes, a penes regionals, però la diferència és que no ho saben. I no és qüestió de llengua o dialecte, sinó de perspectiva: Valle-Inclán, Cela o Torrente Ballester han escrit molts llibres en un curiós «castellà-gallec», però no pensaven només en un públic local, ni de bon tros. Ni ho pensen els autors sud-americans quan escriuen amb girs, variants i vocabulari del seu país o regió. Ni els nord-americans quan escriuen en l'anglès d'Alabama i Tennessee. El problema, en el nostre cas, és tot un altre. És que habitar els lectors, des del principi, a aquesta reducció de perspectiva pot arribar a crear també una percepció reductiva: que, per exemple, al País Valencià només siguen percebuts com a «nostres» els autors valencians i només les obres que segueixen les variants valencianes de la llengua. Que són les que jo gaste, d'altra banda: torne a insistir que el problema no rau en la llengua —i menys després de les generoses circulars de l'Institut d'Estudis Catalans!— sinó en la reducció de l'espai.

El nostre és un espai estret i fràgil, i la nostra és una llengua convallescent i delicada. Segurament no podem resistir els sotrats i els estiraments que resisteixen sense gaire risc l'espanyol i el francès (l'anglès ho resisteix tot). Nosaltres podem resistir, en la llengua literària, un cert estirament i una certa dispersió en la mor-

fologia i en el vocabulari, però només «fins a un cert punt»: només fins al punt que no es perda la percepció d'estar escrivint i llegint en *la mateixa* llengua. És a dir, fins al punt que el lector no senta que llegeix en un idioma que «sona» o resulta o és percebut com a distant i estrany. El remei, tal com jo ho veig, no rau en la reducció sinó en l'expansió. No a reduir *tota* la llengua literària a una sola de les possibilitats normatives o lèxiques (no cal que *tots* escriguen *serveixi*, *galleda* i *noi* en comptes de *servisca*, *poal* i *xiquet!*); ni a reduir-la tampoc a les variants pròpies del territori de cada autor, per molt que aquest territori siga important i es diga Mallorca o Barcelona: hi ha autors «barcelonins» que gasten un llenguatge que seria l'equivalent, *mutatis mutandis*, del «madrileño cheli», o del «porteño» de Buenos Aires que tant odiava Borges, i tanmateix suposen o imaginen que això és normal i regular, no local i dialectal.

Quan parle, doncs, d'expansió enfront de reducció, em referisc a una certa moderació —almenys quan no es tracte de diàlegs «realistes» i de donar «color local» —tant en la uniformitat com en la dispersió. Expansió significa emprar uns estàndards que admeten un grau de variació suficient per no allunyar-se de les grans modalitats territorials, però que no arriben a ser percebuts com a *distants* i *estranyes* fora del propi territori. Ara bé, un cert grau d'«estranyesa» és inevitable: no és fàcil que *serveixi* i *galleda* siguen percebuts com a pròxims i propis pels qui diuen *servisca* i *poal*; però coses així, i més fortes i extenses, passen amb altres llengües literàries, i els efectes no són vistos com a dispersió i barrera, sinó com a extensió, vitalitat i «riquesa». Mireu l'espanyol i observeu com amplien i estenen el seu diccionari acadèmic!

I ací arribem a l'altre sentit de l'«expansió» contra la «reducció»: al camp dels hàbits de lectura, i per tant a la circulació dels llibres, i per tant al mercat editorial. És a dir, per acabar, que la unitat de l'espai literari, d'un espai que és molt més que la llengua, depèn entre altres coses (però depèn *essencialment*) del manteniment d'un sol espai de mercat, on siga tan fàcil i tan *normal* trobar i llegir una novel·la, un assaig o un estudi, un llibre de poemes o una traducció, publicat a Barcelona o a Vic en variant «catalana», a València o a Alzira en variant «valenciana», o a Mallorca o a Manacor en variant «mallorquina». On llegir la *Divina Comèdia* en «valencià» siga perfectament normal per als lectors de Catalunya, per posar un exemple interessat. Sembla elemental, és elemental, però hi ha alguns signes en direcció contrària: en direcció a desentendre's progressivament de la part del mercat —que és la part de lectors, que és la part de l'espai comú— que no correspon al propi territori.

Això ja ha començat a funcionar així de cara sobretot al mercat escolar i és un mal senyal: mal senyal si els nois de Girona no llegeixen llibres que parlen de xiquets, i si els xiquets de Gandia no poden llegir contes on apareguen nois. No és qüestió de normes ni de noms, sinó de llibres. Fa pocs anys, comprava jo el diari, a Castelló, en un quiosc on venen també material per a una escola veïna, i una

nena demanà: «Té el llibre de lectura de valencià?»; i el quiosquer li va donar *La plaça del Diamant*. Aquesta és la qüestió i aquest és el remei de la qüestió. Supose que m'explique. I m'agradaria que la nena o xiqueta, l'escola, el quiosquer i el llibre serviren, servissin o servissen d'exemple i de recordatori. De la qüestió de noms, les polèmiques estúpides, els intents de divisió i de destrucció, i altres detalls, ja en parlarem un altre dia, amb injúries meditades contra els causants i els culpables. Avui, recordem els tres quarts de segle d'unes normes i d'una normalitat vigorosa però sempre amenaçada.

JOAN FRANCESC MIRA I CASTERÀ
Universitat Jaume I
Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials